

Глава 16 Франція

§ 1. Становлення держави

Франція (як і Німеччина) приймає на себе естафету державності від Імперії франків, у якій уже ясно окреслилися риси феодалізму. Після Верденського договору 843 року феодалізм у Франції продовжує розвиватися. Відповідно до Верденського договору Імперію франків, як уже зазначалося, було поділено між онуками Карла Великого. Східнофранкське королівство дісталось Карлу Лисому. Ці землі були ядром Імперії франків і створили в майбутньому територіальну основу Франції. Етнічний склад тут був досить строкатим: франки, кельти (галли), фламандці, нормандці, баски, каталонці. Однак основу етногенезу становили галли.

Після розділу імперії Карла Великого паралельно з феодалізацією суспільства відбувається швидкий процес феодального роздроблення. Королівська влада послаблюється, а королі стають вибірними. З кінця IX століття ними все частіше стають графи Паризькі. У 987 році коро-лем став один з їхніх представників - Гуго Капет, і королівська влада закріпилася за представниками династії Капетингів. Цьому сприяло центральне положення на території Франції королівського домену - Парижа та Орлеана. У X-XII століттях у Франції прискорюється процес феодалізації, розширюються права великих і середніх сеньйорів, зникає вільне землеволодіння, утверджуються принципи: «немає землі без сеньйора» і «васал мого васала - не мій васал».

Разом з тим відбувається підйом господарства: збільшується кількість вотчин за рахунок освоєння земель, що були пустками; відбувається швидкий підйом південнофранцузьких міст. Формування загальнофранцузького ринку викликає необхідність у політичній консолідації країни навколо королівської влади. Збільшується кількість прямих васалів короля, зростає центральний державний апарат. На місцях упроваджуються посади королівських прево, бальї, сенешалів. Формується королівська рада, верховний суд - парламент, а також місцеві парламенти (суди). До королівської ради запрошуються представники провінційного дворянства та міст.

У XIV столітті король починає скликати нараду представників духовництва, дворян та городян з усіх областей королівського домену. Ці наради стали називатися Генеральними штатами. Сеньйоральна монархія поступається станово-представницькій. Ознакою, яка визначає станово-представницьку монархію, є діяльність Генеральних штатів (аналог англійського парламенту). У Франції Генеральні штати скликаються у 1302 році у зв'язку з конфліктом короля Філіппа IV Красивого з папою Боніфацієм VIII. У XV столітті Генеральні штати доволі часто збираються з ініціативи короля. У них за королівським запрошенням беруть участь духовництво, лицарі, міський патриціат. Роль Генеральних штатів зростає під час столітньої війни (XIV-XV століття), коли у період послаблення королівської влади вони беруть на себе керівництво країною. Особливо зросла роль Генеральних штатів під час Паризького повстання (1357-1358 роки) на чолі з Е. Мар-селем. Відповідно до Великого березневого ордонансу вони збирають податки, витрачають фінанси, контролюють державний апарат. Останній раз збираються за ініціативою короля у 1468 році. У XVI - на початку XVII століття Генеральні штати збираються за ініціативою знаті, яка прагнула використати їх проти посилення влади короля. Надалі вони збираються значно рідше, їхнє значення втрачається. З 1614 і до 1789 року вони взагалі не скликаються. Лише у травні 1789 року Генеральні штати скликаються знову, поклавши цим початок Великої французької революції.

§ 2. Право

Основним джерелом феодального права Франції були місцеві правові звичаї (кутюми) окремих общин, сеньйорій, територій. Найбільшого поширення це джерело права одержало на півночі Франції. Звичаї мали характер неписаного права. Їхній авторитет ґрунтувався на традиції та соціальному компромісі, обов'язкова сила підтримувалася судовими рішеннями. Відповідно кутюми відзначалися строкатістю, заплутаністю. З XII століття вони стали записуватися королівськими суддями та легістами для практичного застосування в судах (Кутюми Тулузи, Давній кутюм Бретані, Великий кутюм Франції). У XV столітті паризький парламент уклав єдиний збірник кутюмів. Їх було санкціоновано королівською владою. Найбільш відомі Кутюми Бовезі (1283 рік), створені королівським бальї Філіппом де Бомануаром. Кутюми відбивають маноріальне право (регулювало співвідношення між залежними селянами та феодалами), міські звичаї, правила судочинства. У Кутюмах Бовезі містився опис видів селянських утримуваль та особистої кріпосної залежності. Віланське (селянське) утримуваль зумовлювалося натуральним

оброком (шампар) або грошовими ви-платами (чинш). Особиста кріпосна залежність мала спадковий харак-тер. Розділ стосовно прав міської комуни фіксував, що місто може стати комуною тільки на підставі королівської хартії. При цьому права комун не повинні обмежувати права церкви та дворянства. Встановлювалося право контролю сеньйора над міським самоврядуванням. Кутюми Бовезі закріплювали суд рівних. Формулювалося положення щодо своєрідної «презумпції невинності»: злочинець не може бути покараний смертю до того часу, доки його злочин не доведено. Кутю- ми Бовезі визначали роль адвокатів у судовому суперництві. Вони допомагали тим, хто вступив у тяжбу, користуватися правовими зви-чаями, визначали інтереси сторін у суді.

На півдні Франції досить важливим джерелом права стає римське право у викладі французьких правників. Це було пов'язано з рецепцією римського права у середньовічній Європі. Римське право не застосо-вувалося у судовій практиці, але королі часто посилалися на римські формули. Досягнення французьких глосаторів використовувалися для юридичного оформлення верховенства королівської влади. На початку XIV століття римське право було визнане різновидом писаного звичаю на півдні Франції.

Важливими джерелом стало канонічне право. Найбільшого поширен-ня воно набуло у XII-XIII століттях у практиці церковних трибуналів. З посиленням королівської влади сфера дії канонічного права зменшуєть-ся: у середині XVI століття з церковної юрисдикції вилучаються справи стосовно світських осіб. Норми канонічного права стали застосовуватися в королівських судах тільки після їх офіційного схвалення королем.

Значним джерелом феодального права стало міське право. Воно регламентувало права-привілеї городян (право на недоторканність особи та житла, право на майно, правосуддя), торговельну та ремісни-чу діяльність. З XII століття норми торговельного і морського права починають записуватися та систематизуватися (Реєстр торговельних і морських узвичаєнь).

Королівське законодавство у Франції оформлюється рано. Вперше королівські ордонанси було кодифіковано у 1587 році - Кодекс Генри- ха III. На порубіжжі XVII-XVIII століть королівськими законами здійснюється кодифікація правових норм у сфері карного, процесуаль-ного, торговельного, морського, спадкового права.